הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם

וַה׳ אָמָר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה: (בראשית יח יז).[1]

אבן עזרא בראשית פרק יח – סדר הדברים מתום ביקור המלאכים

... ואח״כ נראה אליו השם, ואמר ״המכסה אני מאברהם״ (בראשית יח יז), גם ״זעקת סדום״ (שם שם כ). ואלו ההולכים הגיעו אל סדום, ואברהם עודנו עומד לפני ד׳. ועל כל פנים, ״וה׳ אמר״ - עם אברהם ידבר או עם המלאכים שיאמרו לו. רק ״ויאמר ד׳ זעקת סדום״ - עם אברהם דבר. ואברהם נגש ואמר ״האף תספה״ (כג), ונכנס פסוק ״ויפנו משם האנשים״ (כב) להודיע כי בעת שבאו אל סדום, אז אמר השם לאברהם זעקת סדום.[2]

רש"י בראשית פרק יח פסוק כב - תיקון סופרים הוא

ואברהם עודנו עומד לפני ה׳ - והלא לא הלך לעמוד לפניו, אלא הקב״ה בא אצלו ואמר לו (פסוק כ) זעקת סדום ועמורה כי רבה, והיה לו לכתוב: וה׳ עודנו עומד לפני אברהם, אלא תיקון סופרים הוא זה (אשר הפכוהו ז״ל לכתוב כן):[3]

בראשית רבה פרשה מט סימן א – זכר צדיק לברכה

״וה׳ אמר המכסה אני מאברהם״ - רבי יצחק פתח: ״זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב״ (משלי י ז). אמר רבי יצחק: כל מי שהוא מזכיר את הצדיק ואינו מברכו, עובר בעשה. מה טעמיה? ״זכר צדיק לברכה״. וכל מי שהוא מזכיר את הרשע ואינו מקללו, עובר בעשה. מה טעמיה? ״ושם רשעים ירקב״ ... ״וה׳ אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום״. לא היה צריך הכתוב לומר אלא: ״ויאמר ה׳ זעקת סדום ועמורה כי רבה״ אלא אמר הקב״ה: הזכרתי את הצדיק ואיני מברכו? ״ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום״.[4]

---

[1] ובהמשך שם: ״וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם וְנִבְרְכוּ בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ: כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה׳ לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט״. רק אחרי פסוקים אלה אומר לנו המקרא מה אומר הקב״ה לאברהם, מה הוא לא מכסה ממנו – את כוונתו להשמיד את סדום ועמורה. ואף זה בלשון מוצנעת ומוסתרת מעט, כאילו לבחון אם אברהם מבין דבר מתוך דבר: ״וַיֹּאמֶר ה׳ זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי רַבָּה וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד: אֵרְדָה נָּא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ כָּלָה וְאִם לֹא אֵדָעָה״. ואברהם כידוע עומד מיד ומתפלל על סדום: אולי ימצאון בה לפחות עשרה צדיקים שיצילוה מחורבן.

[2] אבן עזרא מבאר את סדר האירועים בפסוקים טז-כג, מרגע שהמלאכים קמים מאוהל אברהם ושרה והולכים להשחית את סדום ועד תפילת אברהם בניסיונו להצלתה: מתי נפרדים המלאכים מאברהם, מתי הם מדברים אליו (אם בכלל) ומתי הקב״ה מדבר אליו. מתי בדיוק מבין אברהם שהמלאכים הולכים להשחית את סדום, מתי הוא מתחיל לעמוד לפני ה׳, מתי הוא מתחיל את תפילתו. בקיצור, מה סדר הדברים כאן, האם כסדר הפסוקים או שנאמר ״אין מוקדם ומאוחר בתורה״? עפ״י אבן עזרא, יתכן שהדיבור ״המכסה אני מאברהם״ עדיין נאמר באמצעות המלאכים, כמו ״שוב אשוב אליך כעת חיה״ לעיל בבשורה על יצחק. פסוק כב ״ויפנו משם האנשים״ שובר את סדר הדברים ומחזיר את הסיפור לאחור. פסוק זה בא לפני הדיבור ״זעקת סדום ועמורה״ ועכ״פ שילוב שניהם הוא שגרם לאברהם להבין שהקב״ה הולך להשמיד את ערי הכיכר. פרשן נוסף שהאריך לדון בנושא סדר הדברים הוא רמב״ן שלא מתעכב על הדקויות המדויקות כיצד אירע המסופר בפסוקים טז-כג כי ״לא הוצרך לפרש מתי עמד לפניו כי מעת שאמר המכסה אני מאברהם נודע שהגיד לו״, אבל מדגיש שעמידתו של אברהם לפני ה׳ היא עמידה אחת ארוכה, מרגע הפרידה מהמלאכים ועד תפילתו / גישתו במילים: ״הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע״!

[3] פירוש רש״י זה מבוסס על מדרש בראשית רבה מט ז: ״ואברהם עודנו עומד לפני ה׳, א״ר סימון: תיקון סופרים הוא זה שהשכינה היתה ממתנת לאברהם״. מושג דומה לתיקון סופרים הוא ״כינה הכתוב״ במשמעות דומה, ההינו כל המקרים בהם הסופרים (חז״ל) שינו את הכתוב על מנת שלא לפגוע בכבוד שמים (או שהכתוב שינה והסופרים חזרו וגילו את שהיה כתוב במקור). ראו מדרש מדרש תנחומא בשלח סימן טז שמונה מספר רב של מקומות בהם כינה (שינה) הכתוב. וכבר כתבו רבים וטובים בנושא תיקון סופרים וכינה הכתוב והדברים מצויים במרשתת. ראו למשל הערך תיקון סופרים בוויקיפדיה שמפנה גם לספרות ומחקר בנושא. לענייננו, קריאת פסוקים אלה היא נושא מעניין העומד בפני עצמו וכל אחד מוזמן לענות ולהעמיק בו. אנו נבקש להתמקד בעצם האמירה ״המכסה אני מאברהם״, מדוע חושב הקב״ה שמן הראוי להודיע לאברהם על הכוונה להפוך את סדום.

[4] כך פותח מדרש בראשית רבה את הפרשה בה אנו דנים. לכאורה, זהו מדרש פתיחתא קלאסי בו מציג הדרשן מוטיב ערכי מוסרי: צדיקים נזכרים לטובה, רשעים לרעה וכך כל הזכרה לטובה ולרעה. (למדרשים ומקורות נוספים למוטיב של זכר צדיק לברכה ורשע לרעה, ראו משנה יומא ג יא, גמרא יומא לח ע״ב, ירושלמי שקלים ה א, מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה טז ורבים אחרים). מכאן יתגלגל הדרשן לנושא עצמו כפי שנראה בסימן ב של מדרש זה להלן, למוטיב של סוד ה׳ ליראיו. וכבונוס, קבלנו גם הסבר של המדרש לפשט הפסוקים! (בראשית רבה הוא מדרש פרשני, ראו סקירה כאן ובספר ע. רייזל מבוא למדרשים עמ׳ 105). עפ״י המדרש, פסוקים יח-יט: ״וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם וְנִבְרְכוּ בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ: כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה׳ לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט וכו׳״, הם מאמר בסוגריים של הזכרת אברהם לטובה ואינם חלק מסדר הדברים והדיבורים במהלך העניינים. אם נשים אותם בצד, נקבל רצף פשוט של דיבור כפול של ה׳ לאברהם: ״וַה׳ אָמָר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה: וַיֹּאמֶר ה׳ זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי רַבָּה וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד: אֵרְדָה נָּא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ כָּלָה וְאִם לֹא אֵדָעָה״. האמירה הראשונה, כפי שמציע אבן עזרא, היא ע״י המלאכים שנפנו משם והלכו לעשות שליחותם, והשנייה ישירות ע״י הקב״ה. פסוקים יח-יט המשבחים את אברהם העושה משפט וצדקה ומנחילם לבניו וכו׳, אינם קשורים ישירות לעניין ואינם הנמקה מדוע ה׳ אינו מכסה מאברהם את הפיכת סדום, כפי שנראה אצל חלק מהפרשנים להלן. אולי מדרש זה סבור שאין

רש"י בראשית פרק יח פסוק יז – לא אודיע לאב מה שאני עושה לבניו?

המכסה אני - בתמיה: אשר אני עושה — בסדום. לא יפה לי לעשות דבר זה שלא מדעתו. אני נתתי לו את הארץ הזאת, וחמשה כרכין הללו שלו הן, שנאמר (י יט) גבול הכנעני מצידון וגו׳ בואכה סדומה ועמורה וגו׳.[5] קראתי אותו אברהם, אב המון גוים. ואשמיד את הבנים ולא אודיע לאב שהוא אוהבי?[6]

בראשית רבה פרשה מט סימן ב – המלך מתייעץ עם אוהבו / אריסו

״סוד ה׳ ליראיו ובריתו להודיעם״ (תהלים כה יד) - בתחילה היה סוד ליראים, ואחר כך לישרים: ״ואת ישרים סודו״ (משלי ג לב), ואחר כך לנביאים: ״כי לא יעשה ה׳ אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים״ (עמוס ג ז). אמר הקב״ה אברהם זה ירא אלהים: ״עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה״ (בראשית כב יב). אברהם זה ישר הוא: ״מישרים אהבוך״ (שיר השירים א ד).[7] אברהם זה נביא: ״ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא״ (בראשית כ ז), ואיני מגלה לו? ״המכסה אני מאברהם״?[8]

אמר ר׳ יהושע בן לוי: משל למלך שנתן אוסיא[9] לאוהבו, לאחר זמן ביקש המלך לקוץ מתוכה חמישה אילני סרק.[10] אמר המלך: אילו מן פטריקון שלו[11] הייתי מבקש לא היה מעכב, ומה בכך? ונימלך בו! כך אמר הקב״ה: כבר נתתי את הארץ מתנה לאברהם, שנאמר: ״לזרעך נתתי את הארץ הזאת״ (בראשית טו יח), וחמשת הכרכים הללו בתוך שלו הם ואילו מפטריקון שלו הייתי מבקש לא היה מעכב, ומה בכך? ונמלך בו![12] אמר ר׳ יודה בר׳ סימון: למלך שהיה לו ג׳ אוהבים ולא היה עושה דבר חוץ מדעתם. פעם אחת ביקש המלך לעשות דבר חוץ מדעתם. נטל את הראשון וטרדו והוציאו חוץ לפלטין. שני, חבשו בבית האסורין ונתן סיפרגיס שלו עליו.[13]

צורך בהנמקה כלל. אך עדיין הפסוק ״המכסה אני מאברהם״ אומר דרשני ומעלה את האפשרות, הווה אמינא, של כיסוי והסתרה, ובו אנו מבקשים להתמקד הפעם.

[5] מדרש זה לא מהסס להתעמת עם העובדה שאברהם הוא מצאצאי שם והוא בא לנחול את הארץ שבעת חלוקת העולם לשלושת בני נח ניתנה לְחָם ולכנען בנו. כבר קדם לאברהם מלכי צדק שמזוהה עפ״י המדרש עם שם בן נח (ראו דברינו מי אתה מלכי צדק? בפרשת לך לך) ונראה שהוא חי בהרמוניה עם הכנענים בני חם. אבל אברהם הוא סיפור אחר. אברהם בא לנחול את הארץ. עדיין אין היא ברשותו: ״כי לא שלם עוון האמורי עד הנה״, אבל עתידה היא להיות נחלתו. השוו רש״י זה לרש״י הראשון על התורה: ״שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב״ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו״. בדרך דומה לפירוש רש״י הולך גם רשב״ם בפירושו לפסוק, שמדגיש תחילה, בניגוד למדרש בראשית רבה לעיל, ששמירת המצוות ע״י אברהם ובניו היא הסיבה והזכות שבגינה ינחלו את הארץ. לפיכך, זו הסיבה שה׳ אינו מכסה מאברהם את שהוא עתיד לעשות לסדום. ואלה דבריו: ״המכסה אני מאברהם - מה שאני רוצה להפוך את סדום? ואני יודע שבניו ישמרו דרך ׳׳י ויזכו להביא עליהם את אשר דיבר לאברהם לתת להם ארץ כנען ואילו העיירות מנחלת בניו, הם כדכתיב בגבול כנען בפרשת נח: ויהי גבול הכנעני מצידון באכה גררה עד עזה באכה סדומה [ועמרה] אדמה וצבוים עד לשע. ואיך אחריב קרקע שלו או קרקע שכניו שלא מדעתו?״.

[6] כאן מוסיף רש״י מוטיב חדש ואחר. לא מדובר בארץ, אלא ביושבים עליה. הם הסדומיים (!), גם הם בניו של אברהם, אב המון גויים! ״אשמיד את הבנים ולא אודיע לאב שהוא אוהבי?״ האם אנחנו שומעים כאן הפרדה בין הבעלות על הארץ ובין היחס לתושביה? מתנת הארץ – לא מיד ״ודור רביעי ישובו הנה״, אבל ״אב המון גויים״ – מיד. תושביה, כולל בני חם, הם בני האהוב! האם מסעו של אברהם לארץ כנען בא לשנות סדרי עולם שנקבעו לאחר המבול? נושא מעניין להעמיק בו בנפרד.

[7] ראו דברינו ספר הישר בפרשת ויחי שהאבות נקראו ישרים, ובפרט את הקדמת העמק דבר לפירושו לספר בראשית שהבאנו שם. וכאן אברהם הוא גם ירא אלהים, גם ישר וגם נביא, כפי שנראה מיד.

[8] ראו הרחבת מדרש זה בתנחומא בפרשתנו סימן ו, תוך הוספת מקרים אחרים בהם הקב״ה מגלה סודות הנהגתו בעולם לצדיקים: ״אז יגלה אוזן אנשים - זה אברהם שנאמר: וה׳ אמר המכסה אני מאברהם. ובמוסרם יחתום - אלו הם הסדומיים, כיון שלא מצא בהן צדיק חתם גזר דינם. דבר אחר: וה׳ אמר המכסה אני, זה שאומר הכתוב: כי לא יעשה אדני ה׳ דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים (עמוס ג). מתחילה היה הקב״ה מגלה סודו ליראיו ... חזר ונתנו לישרים ... חזר ונתנו לנביאים, שנאמר: כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים. חטאו ישראל בימי עכן, עמד הקב״ה וגילה ליהושע, שנאמר: חטא ישראל (יהושע ז). חטאו בני עלי, גילה הקב״ה לשמואל, שנאמר: ויקרא ה׳ אל שמואל (שמואל א׳ ג׳). חטאו הסדומיים, גילה הקב״ה לאברהם, שנאמר: המכסה אני מאברהם״.

[9] נחלת שדה. נראה שהנתינה היא בחכירה.

[10] הרמז לנמשל כבר ברור ובולט שחמשת ערי הכיכר, סדום רבתי, משולים לאילנות סרק. ואע״פ כן, אין המלך עוקר אותם לפני שמודיע זאת לאוהבו. ראו דברינו סוכתה של סדום בחג הסוכות, שם כל האילנות בסדום הם אילנות מאכל מכל טוב.

[11] מנחלת אבותיו. המלך מתייעץ עם אוהבו משום שהוא יודע שבסופו של דבר אוהבו לא יעכב בעדו.

[12] ראו הרחבת מדרש זה בתנחומא בובר בפרשתנו סימן ז: ״למה גילה הקב״ה לאברהם? אמר ר׳ יהודה הלוי: משל למה הדבר דומה? למלך שהיה לו פרדס ונתנו לאוהבו במתנה. לאחר ימים נצרך המלך לקוץ מתוכה קורות. אמר המלך: אעפ״י שהיה שלי ונתתיו לאוהבי, לא אקוץ אותם עד שאמלך באוהבי. כך הקב״ה, כיון שהעלהו לארץ ישראל, א״ל: שא נא עיניך וראה צפונה ונגבה וקדמה וימה (בראשית יג יד), וכתיב: כי כל הארץ אשר אתה רואה וגו׳ (שם שם טו). לפיכך, כשרצה הקב״ה להחריב חמשת כרכים הללו, אמר: איני מחריבן אלא מדעתו של אברהם. אם תאמר שלא היו מארץ כנען? ראה מה כתיב: ויהי גבול הכנעני מצידון וגו׳ (בראשית י יט). לפיכך לא החריבן עד שנמלך באברהם, שנאמר: וה׳ אמר המכסה אני מאברהם״. המלך נותן לאוהבו מתנה, אבל עדיין מתערב בניהול השדה, עדיין זקוק לקורות ממנה ומבקש לקוץ ממנה אילנות שגדלו פרא. האם אין חשש שהתערבות זו תעיד על כך שהמלך אולי חוזר בו ממתנתו? ראו מדרשים ששמו לב לנקודה עדינה זו כגון אגדת בראשית (בובר) פרק כא: ״ואם מבקש אני להפוך חמשת הכרכים ואיני נוטל עצה מאברהם, עכשיו אומר חזר בו במתנה שנתן לי, אלא הריני נוטל עצה הימנו, שנאמר: וה׳ אמר המכסה אני מאברהם״. כך גם במדרש אגדה (בובר) בראשית יח יז: ״וה׳ אמר המכסה אני מאברהם. וכן אמר הקב״ה אני נתתי כל הארץ הזאת לאברהם, ועתה אני רוצה לאבד חמשה עיירות משלו בשביל חטאתם, ואם אין אני מגלה לו, אומר שמא הקב״ה חזר בו״.

[13] סיפרגיס הוא חותם. כפי שנראה בהמשך בנמשל, השני זה נח שנסגר בתיבה.

שלישי, שהיה חביב לו יותר מדיי, אמר: איני עושה דבר חוץ מדעתו. כך, אדם הראשון: ״ויגרש את האדם״ (בראשית ג כד). נח - סגרו בתיבה. אברהם, שהיה חביב עליו יותר מדיי, אמר: איני עושה דבר חוץ מדעתו. אמר ר׳ שמואל בן נחמן: משל למלך שהיה לו סינקתדרוס[14] ולא היה עושה דבר חוץ מדעתו. פעם אחת ביקש המלך לעשות דבר חוץ מדעתו, אמר המלך: כלום עשיתי אותו סינקתדרוס, אלא שלא לעשות דבר חוץ מדעתו! אמר ר׳ יודן: כך אמר הקב״ה: כלום קראתי אותו ״איש עצתי״ אלא שלא לעשות דבר חוץ מדעתו! הרי שם לוט בן אחיו ואיני מגלה לו? ורבותינו אומרים: כבר קראתי אותו אביהם, שנאמר: ״כי אב המון גוים נתתיך״ (בראשית יז ה) - דנים את הבן חוץ מדעתו של האב? גיהינום גיליתי לו, מתן תורה גיליתי לו, דינה של סדום איני מגלה לו?[15]

מדרש תנחומא (ורשא) פרשת וירא סימן ח – הקב"ה מחפש סניגור

תדע לך שבזמן שהבריות חוטאין ומכעיסין לפניו והוא כועס עליהן. מה הקב״ה עושה? חוזר ומבקש להן סניגור שילמוד עליהן זכות, ונותן שביל לפני הסניגור.[16] וכן אתה מוצא בימי ירמיה שאמר: ״שוטטו בחוצות ירושלים וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש אם יש עשה משפט מבקש אמונה ואסלח לה״ (ירמיה ה א). וכן כשחטאו הסדומים גלה לאברהם ללמד עליהן זכות, שנאמר: ״וה׳ אמר המכסה אני מאברהם״, מיד התחיל אברהם ללמד עליהן סניגוריא, שנאמר: ״ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם רשע״, ואין ויגש אלא תפילה, שנאמר: ״ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ה׳ אלהי אברהם יצחק וישראל וגו׳ ״. (מלכים א יח) [17]

מדרש תנחומא (בובר) פרשת וירא סימן ז – דין וחשבון לאברהם שהיה מהרהר

״וּמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם״ (משלי ג ד)[18] - זה אברהם, שהיה חביב על הבריות ועל המלאכים, שנאמר: ״שמענו אדני נשיא אלהים אתה בתוכנו״ (בראשית כג ו) - הרי על הבריות. על הקב״ה ועל המלאכים מנין? שנאמר: ״וה׳ אמר המכסה אני מאברהם וגו׳ ״ (בראשית יח יז). אמר ר׳ לוי: למה גילה הקב״ה לאברהם? לפי שהיה מהרהר בלבו על דור המבול, ואמר: אי אפשר שלא היה בהם צדיקים. תדע לך שהוא כך, ״וה׳ אמר המכסה אני מאברהם״, מה משיבו? ״האף תספה צדיק עם רשע״ (בראשית יח כג).[19]

---

[14] יועץ למלכות.

[15] חזרנו למוטיב של הקב״ה שנועץ ומשתף את הצדיקים בהנהגתו בעולם, (בבריאת האדם הוא נועץ במלאכים). כולל גילוי סודותיו. ראו מדרש תנחומא (בובר) בפרשתנו סימן ו: ״ואין הקב״ה מגלה מסטורן שלו אלא לצדיקים, שנאמר: סוד ה׳ ליראיו (תהלים כה יד). וכן אתה מוצא אפילו בשעה שהקב״ה כעס על סדום מפני מעשיהם הרעים, ובקש הקב״ה להפוך את סדום, לא חתם הקב״ה גזר דינם עד שנמלך באברהם, מנין? ממה שקרינו בענין: וה׳ אמר המכסה אני מאברהם״. על המסטורין של הקב״ה, החל בבריאת העולם, דרך הנהגתו את העולם וכלה בתורה שבע״פ היא המשנה (עליה הרחבנו בדברינו כתוב לך את הדברים האלה בפרשת כי תשא), מן הראוי שנדון בפעם אחרת.

[16] ופותח לו פתח. ראו המדרשים על הפסוק בחטא העגל: ״וְעַתָּה הַנִּיחָה לִּי וְיִחַר אַפִּי בָהֶם וַאֲכַלֵּם וכו׳ ״ (שמות לב י), וכן במקבילה בדברים ט יד: ״הֶרֶף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם״, שהקב״ה רומז למשה שיבקש רחמים על בני ישראל. ראו כדוגמא, דברי משה במדרש ספרי דברים פרשת ואתחנן פיסקא כז: ״אתה פתחת לי פתח שאעמוד ואתפלל לפניך על בניך בשעה שסרחו במעשה העגל שנאמר: הרף ממני ואשמידם״.

[17] מדרש זה ״מציף״ את מה שאולי קראנו והרגשנו בין השיטין של המדרשים הקודמים, שכל הגילוי לאברהם הוא על מנת שיעמוד ויתווכח עם הקב״ה וינסה ללמד זכות גם על אנשים רעים וחטאים כאנשי סדום. בכך הוא משמש בנין אב לכל סניגורי ישראל לדורותיהם. ואנו נוסיף את ״ויגש אליו יהודה״ שגם שם היו תחנונים וכניעה, ראו הדף היו דבריו של יהודה נראים לכל צד בפרשת ויגש, אלא שכידוע 'גישה' בין אדם לחבירו קשה בהרבה מהגישה שבין אדם למקום.

[18] הרחבנו את הפסוק למלואו (בדפוסים הוא מקוצר) על מנת להבין את הדרשה.

[19] וכן הוא במדרש ילמדנו (מאן) ילקוט תלמוד תורה - בראשית אות פח: ״וי״י אמר המכסה אני מאברהם. א״ר לוי: למה גלה הקב״ה לאברהם? מפני שהיה אברהם מהרהר על דור המבול ועל דור הפלגה שאי אפשר שלא היה בהם עשרים צדיקים או עשרה צדיקים שיתלה להם בזכותם. לפיכך אמר הקב״ה: גולֶה אני לו, שלא יהא אומר אף בסדום היו צדיקים. לא הספיק לומר, מיד: וי״י אמר המכסה אני מאברהם. כיון שאמר לו כל אותו ענין, מה השיבו? ויגש אברהם ויאמר (שם כג)״. מכאן מתגלגל המדרש שם לדיבור הקשה של אברהם עם הקב״ה שהתקבל, מול דבריו הקשים של איוב שלא התקבלו: ״אמר ר׳ לוי: הוא הדבר שאמר אברהם, הוא הדבר שאמר איוב, אלא איוב בלע פָּגָה, אברהם אכלה בְּשׁוּלָה. איוב אמר אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה (איוב ט כב), אלא אברהם שהיה חכם אמר האף תספה וגו׳. חזר ואמר חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע והיה כצדיק כרשע (בראשית יח כה)״. וכבר הרחבנו בנושא זה בדברינו בפרשה זו חלילה לך מעשות כדבר הזה. על פי מדרש זה הקב״ה מגלה לאברהם שהוא עומד להשמיד את סדום ושכנותיה, בשל הרהורים שהיו לאברהם על הנהגת הקב״ה באסונות קודמים שהיו בעולם, כגון דור המבול. כביכול, הקב״ה צריך לסלק כל אפשרות של טענות על הנהגתו את העולם בפני אברהם! אי אפשר, אומר אברהם, שלא היו בדור המבול מספיק אנשים צדיקים שבגינם צריך היה להימנע מעונש כולל ולשפוט כל אדם לחוד לפי מעשיו. שיתוף אברהם במה שהקב״ה עומד לעשות לסדום לא בא בשל מציאת חן, לא בשל הבעלות על הארץ, גם לא בשל אב המון גויים ואף לא בגלל ״סוד ה׳ ליראיו״. הסוד הגדול והאמיתי הוא שהקב״ה לא יכול לשפוט את העולם מבלי לשתף את הצדיקים במעשיו, כביכול בלי ליתן דין וחשבון. ולמי שהדברים נראים חריפים וקיצוניים, יראה שוב את דברינו בפרשה זו חלילה לך מעשות כדבר הזה וכן את דברינו פרא בסיליוס נומוס אגרפוס בפרשת העקידה. ראו גם הקשר בין אברהם לדור הפלגה שגם בו הרחבנו בפרשת נח. אך שם העמידה או אי העמידה היא מול בוני המגדל, לא מול הקב״ה.

בראשית רבה מב פרשת לך לך – הצלת מלך סדום חיזקה את האמונה באברהם

רבי עזריה ורבי יונתן בן חגי בשם רבי יצחק אמרו: בשעה שירד אברהם אבינו לכבשן האש וניצול, יש מעובדי כוכבים שהיו מאמינים ויש שלא היו מאמינים. וכיון שירד מלך סדום לחמר וניצול, התחילו מאמינים באברהם למפרע.[20]

בראשית רבתי פרשת וירא עמוד 80 – אברהם מתרשם מהצלת מלך סדום

א״ר יהודה הלוי: לפי שעה שבא אמרפל וחבריו להילחם עם הסדומיים נפלו מלך סדום ועמורה לתוך הבורות וניצל מלך סדום. התחיל אברהם מהרהר בלבו: אפשר נפל לבור וניצל?[21] תאמר שהיה כשר ובני עירו כשרים, לכך: ״אם אמצא בסדום״ (בראשית יח כו).[22]

שבת שלום
מחלקי המים

---

[20] בשל מדרש זה שקלנו לקרוא לדף שלנו ״אברהם וסדום״, אלא שגבר כוחו של הפסוק ״המכסה אני מאברהם״. מדוע שקלנו כותרת זו? כי אחרי כל הסיבות מדוע הקב״ה אינו יכול לכסות מאברהם את שהוא חושב לעשות לסדום ומדוע אברהם יוצא להגנתם, אפשר לחשוב שאולי יש לאברהם קשר משלו לסדום. וזה בדיוק מה שבא מדרש זה ואומר: אכן, יש לאברהם עצמו קשר עם סדום. במלחמת ארבעת המלכים, בה יצא אברהם להציל את לוט, סופו שהציל את ממלכת סדום ובעקבות אירוע זה הוכרה עליונותו הרוחנית וגם מי שלא האמין בו עד עתה, האמין בו כעת ועוד למפרע. בבארות בארות החמר של סדום, התייצבה והתחזקה האמונה של תושבי הארץ בדרכו המיוחדת של אברהם. רבים תוהים מה לתורה ולסיפור על מלחמת ארבעת מלכי הצפון עם חמשת מלכי הארץ (בראשית פרק יד). אך סופו של הפרק, המעמד של אברהם עם מלכיצדק מלך ירושלים ועם מלך סדום, עליו הרחבנו בדברינו קונה שמים וארץ בפרשת לך לך, אומר הכל. שם התברך אברהם: ״ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ״. ראו גם דברינו סוכתה של סדום שם הבאנו את מדרש זוטא - שיר השירים (בובר) ה ט המשלים את בראשית רבה הנ״ל: ״מה דודך מדוד שככה השבעתנו - למה נאמר שככה השבעתנו? אלא שעתידים (האומות) להישבע להקב״ה ולישראל שלא לילך אחר עבודה זרה מעתה. אמר רבי אלעזר: הרי אתה למד מאברהם יום שהכה את המלכים. כמה שנאמר: אל עמק שוה (בראשית יד יז) - שנשבעו לו כל האומות שלא לילך מעתה אחר עבודה זרה״.

[21] כי מי נפל או נזרק לבור וניצל? יוסף, דניאל, ירמיהו הצדיקים.

[22] וכן הוא במדרש תנחומא הנדפס פרשת וירא סימן ז: ״ועמק השדים בארות בארות חמר וינסו מלך סדום, התחיל אברהם מהרהר לומר המלכים באין להלחם על הסדומים והמלכים נופלין ואלו ברחו, שנאמר: והנשארים הרה נסו -אילו לא היו כשרין לא היו בורחין״. אברהם יכול גם בהחלט לחשוב שלא בכדי ניצל מלך סדום בבארות החמר. ואם ניצל שם, למה לא יימלטו לפחות מזער הצדיקים שיש בסדום גם הפעם? למה העונש הקולקטיבי? ואם תאמר שאז עדיין לא הרשיעו סדום ועמורה כמו ״צעקתה הבאה אלי״ בפרשתנו, ראו היכן כתוב הפסוק: ״ואנשי סדום רעים וחטאים לה׳ מאד״.